

UOT 75.021

Sevinc Ələsgərova
Bakı Dövlət Universiteti
dissertant
smixaylovna@mail.ru

DİN VƏ İNCƏSƏNƏTİN QARŞILIQLITƏSİRİ İ MİLLİ VƏ QLOBAL MÜNASİBƏTLƏR SƏRKİSİNDƏ

Məqalə din və incəsənət arasındakı tarixən mürəkkəb əlaqələrə həsr edilmişdir. Konkret faktlar əsasında dünya sivilizasiyasının bu ağırlı probleminin mövcud vəziyyətini təhlil edir. Millətlərarası əlaqələrin dini və bədii daxil olmaqla milli-mənəvi dəyərlərə hərtərəfli qloballaşmasının mənfi təsirinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu cür təzahürlərə qarşı birgə mübarizənin vacibliyi vurğulanır.

Məqsəd - Günümüzün ictimai-siyasi hadisələrinin, xüsusən də regional və ya lokal konfliktlər adlandırılan münaqişələrin təhlili

Metodologiya - müqayisəli təhlil

Tədqiqatın nəticələri - Din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri problemi araşdırılmışdır

Açar sözlər: Din və incəsənət, xalqlararası münasibət, bədii-estetik fikir, Din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri

Giriş

Sürətlə qloballaşan dünyamızda siyasi, iqtisadi, humanitar problemlərlə bir sırada mənəvi mədəniyyətlər arasında münasibətlər də son dərəcə aktualdır. Belə düşünmək daha məntiqli olardı ki, müasir elmi-texniki tərəqqinin dünyanı birləşdirdiyi, demokratik dəyərlərin getdikcə geniş miqyasda bərqərar olduğu, qarşılıqlı təmas və sırf insani münasibətlərin əvvəlki tarixi dövrlərə nisbətən sürətlə dərinləşdiyi indiki zamanda müxtəlif dinlər, onların daxilindəki təriqətlər, ideoloji baxışlar, bədii mədəniyyətlər arasında münasibətlərdə də köklü humanistləşmə və yaxınlaşma baş verəcək, orta əsrlərə xas qarşılıqlı irad, ittiham və hücumlara yer qalmayacaq. Lakin, bir tərəfdən, bəşəriyyəti ikiyə bölüb qarşılıqlı məhv savaşına sürükləyən, digər tərəfdən isə, faşizm bəlasına qarşı bütün tərəqqipərvər insanları vahid məxrəcdə birləşdirən ikinci dünya müharibəsindən üzü bəri baş verən hadisələr, o cümlədən, bədii mədəniyyət və dini münasibətlər sahəsində cərəyan edən proseslər tarixdən lazımı ibrət götürülmədiyini söyləməyə əsas verir. Günümüzün ictimai-siyasi hadisələrinin, xüsusən də regional və ya lokal konfliktlər adlandırılan münaqişələrin təhlili göstərir ki, burada ərəzi, iqtisadi, sosial, siyasi ziddiyyətlərlə yanaşı dini fərqlər də qabardilib önə çəkilir, ədavəti daha təsirli etmək üçün incəsənətin müxtəlif növ və janrlarından bol-bol istifadə edilir. Burada, əlbəttə, ictimai şüurun iki müstəqil forması kimi din və incəsənət arasında mürəkkəb əlaqənin tarixi ənənəsi də mühüm rol oynayır.

Din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri məsələsi

Din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri məsələsi bəşəriyyətin bütün sivil tarixi ərzində daim kəskin mübahisə mövzusu olmuşdur və hesab edirik ki, müasir dövrdə də bu problemin ictimai-mənəvi aktuallığı əsla azalmayıb. Ona iki əks yanaşma tərzii diqqəti cəlb edir. Bunların biri dini və bədii-estetik ideologiyaların əksliyi, onların arasında mübarizənin labüdlüyü fikrini irəli sürən baxışdır, digəri isə mənəvi mədəniyyətin bu iki formasının başlıca ideallarının insanlığa xidmət müstəvisində kəsişdiyinə əsaslanan xətdir. Əlbəttə, həmin problemin ədalətli həlli bəşər cəmiyyətinin sosial varlığı və sivil ideyalara doğru inkişafı baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Lakin burada bizim məqsədimiz sivilizasiyanın bütün tarixi ərzində elmi-fəlsəfi fikri daim

düşündürən bu kəskin problemin müxtəlif aspektlərini təfərrüatı ilə araşdırmaq deyil. Sadəcə, müasir dünyamızda istər cəmiyyətlər daxilində, istərsə də xalqlararası münasibətlərdə dini dəyərlərlə birlikdə bədii mədəniyyətin, onun özəyini təşkil edən incəsənətin üzərinə düşən vəzifəni və oynadıqları real rolu nəzərdən keçirməkdir. Belə bir araşdırma ümumi aktuallığı ilə yanaşı bir də ona görə vacibdir ki, SSRİ-nin süqutu və onunla birlikdə hakim kommunist ideologiyasının hökmranlığının sona yetməsi din-incəsənət münasibətlərinə də yeni reallıqlar mövqeyindən yanaşmağı tələb edir.

Ölkəmizdə sovet kommunist-ateist ideologiyasının totalitar hakimiyyəti şəraitində dinə neqativ münasibət geniş məlumdur. Bunu materialist və dini dünyagörüşlərinin əksliyi ilə izah etmək mümkündür. SSRİ və Azərbaycan SSR Konstitusiyalarının məşhur 6-cı maddəsinin “sovet cəmiyyətinin rəhbər və istiqamətverici qüvvəsi, onun siyasi sisteminin, dövlət və ictimai təşkilatlarının özəyi” (1, 7; 2, 6) kimi təsbit etdiyi Sov.İKP öz Nizamnaməsində tələb edirdi ki, partiya üzvü burjua ideologiyası və xüsusi mülkiyyətçilik psixologiyası ilə yanaşı “dini mövhumata və keçmişin başqa qalıqlarına qarşı qəti mübarizə aparmağa...borcludur” (3, 8). Elə Sov.İKP-nin sonuncu Proqramının XXVII qurultayda qəbul edilmiş Yeni redaksiyasında da ateizm tərbiyəsi partiyanın ideya tərbiyəsi işinin mühüm tərkib hissəsi kimi göstərilir (4, 63). Lakin onu da qeyd edək ki, burada həmin problemə sosializm quruculuğunun ilk dövrlərindəki döyüşkən ateizm, dinə qarşı barışmaz mübarizə çağırışları deyil, vətəndaşların konstitusiyaya hüquqlarına əməl edilməsi müstəvisindən yanaşılır: “Partiya vicdan azadlığına dair konstitusiyaya təminatlarına dönmədən əməl edilməsinə tərəfdar çıxaraq dindən cəmiyyətin və şəxsiyyətin mənafeyi zərərinə istifadə olunması cəhdlərini pisləyir” (4, 63).

Sovet dövrü bədii-estetik fikrimizdə də hakim ideoloji tələbə uyğun olaraq, din əsasən mənəvi tərəqqinin antipodu—mənəvi deqradasiya və tənəzzülün göstəricisi kimi götürülür, insan konsepsiyasından ayrı salınaraq ona qarşı qoyulur. Ötən əsr bədii-estetik fikrimizdə aparıcı rol oynayan müəlliflərdən biri—tanınmış incəsənət xadimi və sənətsünas prof. Mehdi Məmmədov “İncəsənət və din” monoqrafiyasında onları incəsənətin iki müstəqil forması kimi götürsə də, qarşılıqlı əlaqələri barədə yalnız qarşıdurma və ziddiyyət, barışmaz mübarizə məqamlarını görür: “İncəsənətlə dinin əlaqəsi həqiqətən qədim zamanlardan başlanır və bu gün də davam edir. Amma bu əlaqə məqsəd, ideal uyğunluğunun yox, ikincinin birinciyə möhtac olmasının nəticəsidir. Din tarix boyu incəsənətin həqiqi meyllərinə, mütərəqqi ideallarına qarşı çıxmış, onunla mübarizə aparmışdır. O, ancaq dinə kortəbii surətdə xidmət edən sənəti və sənətkarları himayəsinə alıb yaşatmışdır” (5, 89).

Tanınmış yazıçı və ədəbiyyatşünas Qulu Xəlilov da sovet dövrü bədii ədəbiyyatını qiymətləndirərkən belə bir ümumiləşdirici fikir söyləyir: “Xalqın ictimai-siyasi və bədii fikrinin ifadəsi olan sovet ədəbiyyatının ən böyük nailiyyətlərindən biri də bundan ibarətdir ki, o, öz qoynunda sadə zəhmət adamlarına geniş yer verməklə insana böyük inam oyatmışdı. Bu inam hər cür dini məbəddən və ehkamdan qüvvəli idi” (6, 155).

Bununla belə, ölkənin elmi-fəlsəfi, bədii-estetik fikir nümayəndələri dini ideologiya və onun müxtəlif təriqətlərinin cəmiyyətin mənəvi həyatında tarixən ciddi rol oynadığını da etiraf etməli olurdular. Prof. M. Balayev islamın ictimai-siyasi həyatda rolu məsələsinə həsr etdiyi monoqrafiyasında sufizmə etiqad edənlər arasından bir çox şair və filosofların çıxdığını qeyd edərək göstərirdi ki, “sufizm islamın yayıldığı ölkələrin mənəvi həyat şəraitinə və tarixinə güclü təsir göstərmişdir..., sufilər xalqın mənəvi-əxlaqi rəhbərləri olmuşlar” (7, 70).

Elə artıq müraciət etdiyimiz digər müəllif—M. Məmmədov da etiraf edir ki, “dini mövzuda yaranmış, hətta bilavasitə ruhanilərin sifarişi ilə işlənmiş əsərlərin estetik dəyəri, bədii təsiri müxtəlifdir. Onların bir çoxu çoxdan unudulduğu halda, bir qismi bu günə qədər yaşayır, əsrlər keçəndən sonra belə müasir bəşəriyyət üçün də öz dəyərini itirmir. Sonuncular dini süjetlərdə həyatı fikirlər, humanist ideyalar yürüdən və bunu yüksək sənətkarlıqla təcəssüm etdirən əsərlərdir” (5, 89-90).

Din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri probleminin araşdırılması bizi onların hər ikisini əhatə edən daha geniş mənəvi mədəniyyət anlayışına gətirib çıxarır. Hesab edirik, məhz bu

müstəvidə onların qarşılıqlı nisbəti, dinin sosial tərəqqiyə, o cümlədən, bədii yaradıcılığa təsiri, habelə incəsənətin din üçün əhəmiyyəti məsələsini daha əhatəli aydınlaşdırmaq mümkündür.

Qərb fəlsəfi və bədii fikrində din və incəsənətin qarşılıqlı münasibətləri

Problemin bu səpkisinə Qərb fəlsəfi və bədii fikri daha böyük əhəmiyyət verir. Burada da problemə ikili münasibətlə üzləşirik. Maddi istehsal və sosial-siyasi münasibətlərlə birlikdə mənəvi mədəniyyətin inkişafını da yalnız Avropa ilə bağlayan konsepsiya--avropasentrizm (Avropa mərkəzciliyi) sosial tərəqqini xristianlıqla əlaqələndirir. Alman filosofu, mədəniyyət və tarix nəzəriyyəçisi Osvald Şpenqler, fransız paleontoloqu, filosofu və teoloqu Pyer Teyyar de Şarden, ingilis tarixçisi və sosioloqu Arnold Cozef Toynbi və b. dünya sivilizasiyası və mədəniyyətinin gələcəyini avropasentrizm mövqeyindən izah edərək, əslində onu Şərq, ilk növbədə islam mədəniyyətinə qarşı qoymuşlar. Müasir neotomizmin görkəmli nümayəndəsi, eyni zamanda həm də noosfer təliminin ilk nümayəndələrindən biri kimi tanınan P. Teyyar de Şarden özünün məşhur “İnsan fenomeni” əsərinə son əlavəsində--“Xristianlıq fenomeni” məqaləsində əhkam formalı belə bir fikir söyləyir: “...hazırda Noosferin bütün səthində Xristianlıq Dünyanı ((böyük hərfər müəllifin öz üslubudur—S.Ə.) əməli və təsirli hərtərəfli quruculuqla əhatə edə bilən, inam və ümidin məhəbbətdə başa çatdığı fədakarlığa sonsuz qabil olan, kifayət qədər cəsarətli və kifayət qədər mütərəqqi *yeganə* fikir cərəyanıdır. Müasir Yer üzündə *təkcə*, mütləq *təkcə* o, Hamını da, Şəxsiyyəti də vahid həyat aktında birləşdirmək qüdrətində olduğunu nümayiş etdirir” (8, 104).

Yəqin avropapərəstliyin bundan qəti ifadəsini tapmaq çətindir. Bununla belə, qloballaşma prosesinin Avropa ictimai şüuruna hər halda müsbət təsirini də nəzərdən qaçırmmaq olmaz. Məşhur mədəniyyət tarixçisi, Avropa mərkəzciliyinin qatı tərəfdarı A.C. Toynbinin ömrünün axırlarında Yaponiyanın müasir texniki tərəqqidə öncüllüyünü gördükdən sonra mədəni əməkdaşlığın nəinki mümkün, hətta faydalı olması fikrinə gəlməsi kifayət qədər geniş məlumdur. Digər Qərb mütəfəkkiri E. Levinas mədəniyyətin elmin obyektinə çevrilməsinə xüsusi əhəmiyyət verərək, onu “ümumbəşəri ünsiyyətin mənası və dəyəri” adlandırır, “avropasentrizmin” sonu hesab edir və “Avropanın sonuncu müdrikliyi” kimi dəyərləndirir (9, 87).

Bütün bunlara baxmayaraq, hazırda Qərblə Şərq arasında qlobal rəqabət nəinki davam edir, hətta mənəvi mədəniyyət sahəsinə keçirilməklə sonu görünməyən uçurumu daha da dərinləşdirilir. Dini qarşıdurmanın qnoseoloji-idraki kökləri, hesab edirik, ilk növbədə milli və dünya dinlərinin, hətta onların müxtəlif cərəyan və təriqətlərinin hər birinin öz fərqli dəyərlərinin, həqiqət meyarlarının olması ilə bağlıdır. Neqativ təfəkkür, dini ekstremizm üçün bu, sonsuz ittihamlar və qarşılıqlı hücumlar mənbəyinə çevrilir, sağlam düşüncə isə, son vaxtlar tez-tez işlədilən elmi terminlərlə desək, mədəni plüralizmə və mənəvi tolerantlığa, yəni mədəniyyətlərin qarşılıqlı anlaşma və dözümlülük şəraitində bərabərhüquqlu mövcudluğuna haqq qazandırır.

Bu münasibət siyasi bəyanatlar və beynəlxalq hüquqi aktlar şəklində ən müxtəlif səviyyələrdə dönə-dönə təsdiq edilsə də, ictimai şüurun digər formalarında, xüsusən də incəsənət sahəsində başqa mənzərəni müşahidə edirik. Müasir incəsənətin müxtəlif növ və janrlarında qarşılıqlı ehtiram nümunələri də, kəskin qarşıdurma, hətta təhqiramiz həcv səviyyəsində təhqirlər də müşahidə edilir.

Zəmanəmizdə qarşılıqlı münasibətlərin son dərəcə kəskinləşməsinə baxmayaraq, öz dini-estetik dəyərlərinə sadıq olan Azərbaycan xalqı kin-küdurət və ədavətdən uzaq duraraq, xalqlararası münasibətlərdə ümumbəşəri humanist ideyaların bərqərar olmasına köməyini əsirgəmir. Azərbaycanın bu sahədə nümunəsi ən müxtəlif səviyyələrdə etiraf edilir və istifadə üçün tövsiyə olunur. 2007-ci ilin aprelində Bakıda keçirilən “Heydər Əliyev və Azərbaycanda din siyasəti: gerçəkliklər və perspektivlər” mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarının BMT, YUNESKO, Avropa Şurası, ATƏT və İslam Konfransı Təşkilatına Müraciətində bildirilirdi ki, “XX əsrin sonlarında bir sıra ölkələrdə ictimai quruluşun dəyişməsi ilə əlaqədar dünya dinləri arasındakı fərqlərə əsaslanan sivilizasiyaların toqquşması aktuallaşmış və təəssüf ki, özünə müəyyən tərəfdarlar da tapmışdır. Belə bir şəraitdə müxtəlif mədəniyyətlərin qorunması məqsədilə dinlərarası dialoqun gerçəkləşməsi böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan tolerantlıq və dini dözümlülük

ənənələri zəngin olan ölkə və regionların təcrübəsi digərləri üçün nümunə ola bilər. Bizim ikigünlük işgüzar müzakirələrimiz bir daha təsdiqlədi ki, Azərbaycan bir çox millətlərin və dini konfessiyaların dinc birgə yaşamasının və sərbəst fəaliyyət göstərməsinin unikal nümunəsidir. Tolerantlıq Azərbaycan xalqının tarixən formalaşmış milli-ənənəvi xüsusiyyətinə çevrilmişdir. Bu ənənənin çox dərin tarixi kökləri və regionun sabitliyi üçün böyük önəmi vardır” (10, 387-388).

Hec şübhəsiz, mənəvi mədəniyyətin qüdrətli vasitələri olan din və incəsənətin əzəli qayəsi insanları mənəviyyat və gözəllik zəminində birləşdirməkdir. Bunun əvəzində onları bir-birinə qarşı qoymaq, aralarında ədavət toxumu səpib düşmənçilik həddinə çatdırmaq ictimai şüurun bu iki sahəsinin ümdə missiyası ilə, demokratik cəmiyyətlərin can atdıqları sivil ideyalarla əsla bir araya sığmır. Əlbəttə, Qərb incəsənətində islami həqiqətlərin düzgün dərkə və obyektiv təsviri hallarını da inkar etmək olmaz. İslam aləminə mənsub olan hər bir kəs “Filmco International Production Inc” kinokompaniyasının Peyğəmbər haqqında çəkdiyi və 1977-ci ildə “Məhəmməd Allahın elçisidir” (ingilis variantı “The Message”) filminin yaradıcılarının dini dəyərlərimizə ciddi münasibətini layiqincə qiymətləndirir. İslam ehkamına görə insanın, o cümlədən bu dinin yaradıcısı Məhəmməd Peyğəmbərin özünün rəsm və ya heykəltəraşlıq vasitələri ilə obrazının yaradılması yasaqdır. Bunu incəsənətə münasibət baxımından müxtəlif cür izah edib qiymətləndirmək olar. Lakin burada bizi müəyyən bir dini etiqada, yaxud milli adət-ənənəyə münasibət, daha doğrusu, ona ehtiramla, sayğı ilə yanaşılması maraqlandırır. Filmdə Məhəmməd Peyğəmbər obrazının yalnız səsle yaradılması həmin dini qanuna riayət edilməsi ilə bağlıdır.

Təəssüf ki, belə müsbət nümunələrlə yanaşı islam dini və onun müqəddəsləri üzərinə hücumlar nəinki rast gəlir, hətta müasir dövrün qloballaşma məntiqinin ziddinə, getdukcə güclənir. Ciddi narahatlıq doğuran budur ki, belə mənəvi təxribatlarda incəsənətin kütləvi təsir imkanlarından geniş istifadə edilir. Akademik Vasim Məmmədəliyev yazır: “Qurani-kərimdə, bir tərəfdən, təkallahlılığın, tövhidin çox ciddi və ardıcıl qoyulması, digər tərəfdən, ictimai ədalət prinsiplərinin və əxlaq məsələlərinin ön plana çəkilməsi—məhz bu amillər müasir dövrdə islam dininin inkişaf etmiş Avropa ölkələrində, ABŞ və Kanadada kütlələr, xüsusilə ziyalılar içərisində missionersiz yayılmasına zəmin yaradır. Bu isə, təbii ki, Qərbdəki bir sıra dairələri narahat edir. Səlmən Rüşdi kimi avantüristləri və ona dil verənləri yerindən oynadan, hiddətləndirən, onu “Şeytan ayələri” kimi bir cəfəngiyat yazmağa təhrik edən də elə həmin narahatçılıqdır” (11, XV). Norveç mətbuatında Məhəmməd Peyğəmbərin karikaturalarının dərc olunmasını da həmin narahatçılığın ifadəsi kimi izah etmək olar.

İncəsənətdən bu niyyətlə istifadənin islam dünyasında kəskin etirazlarla qarşılandığı, dinlərin, mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların dialoqu və dinc yanaşı yaşaması idealına vurduğu zərbə hələ yaddan çıxmamış növbəti düşmənçilik aksiyalarının, o cümlədən, “bədi təxribatların” törədilməsi planetimizdə sülh və əməkdaşlığın gələcəyi barədə ciddi təşviş doğurur. Xüsusən son hadisə--2012-ci il sentyabrın 11-də (2001-ci il terror aktının 11-ci ildönümü günündə) ABŞ-da ekranlara buraxılan “Müsəlmanların məsumluğu” filmində islami dəyərlərin məsxərəyə qoyulması dərhal müsəlman ölkələrində kütləvi etirazlara, Liviyanın Benqazi şəhərində ABŞ-ın baş konsulluğunun dağıdılmasına, səfirinin və daha üç diplomatının qətlinə gətirib çıxartdı, nəticəsi əvvəlcədən görünməyən münaqişələrə təkən verdi.

Amma hesab edirik, burada səbəbiyyət əlaqəsi əsla mənəvi-dini amillərlə məhdudlaşmır, onun daha dərin siyasi, sosial, demografik və s. kökləri var, ciddi mənafehlərlə bağlıdır. Qərb dövlətlərinin yüz illər ərzində çapıb-taladıqları dünya müstəmləkəçilik sistemi dağılsa da, onu iqtisadi ekspansiya, hətta lokal münaqişələr törətməklə bu ölkələri yenidən ram etmək siyasəti əvəz edib. Bax burada təsirli ideoloji təminatə ehtiyac yaranır. Din və incəsənət isə çox güclü və kütləvi təsir vasitələridir—hətta dağıdıcı niyyətlər üçün...Xüsusən də hər ikisi birləşəndə.

Bir sözlə, qarşılıqlı iqtisadi, siyasi, mədəni və s. əməkdaşlığın beynəlxalq miqyasda sürətlə dərinləşməsi və intensivləşməsi aşkar pozitiv nəticələri ilə yanaşı ciddi neqativ təsirlərlə də müşayiət olunur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi, “Qloballaşan dünyada bəzi hallarda...ölkələr arasında ...mənəvi sahədə sərhədlər pozulur, sərhədləri keçirlər. Buna yol vermək olmaz. Bizi xalq kimi qoruyub saxlayan milli-mənəvi dəyərlərimizdir, islami

dəyərlərimizdir, dilimizdir, ədəbiyyatımızdır. Əgər biz bundan sonra da ölkəmizin uğurlu inkişafını istəyiriksə, bu məsələlərə mütləq diqqət göstərilməlidir. İqtisadi islahatlar daha da sürətlə gedə bilər, ləng gedə bilər. Bu, o qədər də böyük problem yaratmaz. Ancaq əgər milli dəyərlərimizdə hər hansı bir boşluq yaranarsa, yaxud da ki, milli-mənəvi əsaslarımız zərər görsə, onda, əlbəttə, ölkə böyük təhlükələrlə üzləşər” (12).

Təbii ki, pozitiv münasibəti təqdir etməklə yanaşı neqativ təzahürlərə və haqsız hücumlara layiqli cavab da vacibdir. Lakin belə hallarda Qərb dövlətlərinin siyasi rəhbərləri yaxalarını kənara çəkərək, vətəndaşlarının məsuliyyəti məsələsindən yayınır, onların konstitusiyə hüquqlarına, vicdan azadlığı təminatına istinad edirlər. Norveç karikaturaları ilə bağlı münaqişə beləcə qulaq ardına vuruldu, ABŞ-da pastor Consun Quranı yandırması dövlət səviyyəsində rəsmən pislənmədi, nəticədə daha ağır qarşıdurmaya gətirib çıxartdı.

Bununla bağlı islamın, daha doğrusu, onun müqəddəs kitabı Qurani-kərimin özündə belə hallara münasibətə diqqət yetirmək yerinə düşər. Onun 114 surəsindən biri—227 ayədən ibarət 26-cı “Əş-şuəra” (“Şairlər”) surəsi islamın söz sənəti və onun təmsilçiləri barədədir (13, 349-364). Burada sözün qüdrəti, onun inandırıcı təsiri, yeni dinin təbliği sahəsində əhəmiyyəti vurğulanır, Məkkə müşriklərinin islama iman gətirmələri üçün onlara Musa və Harun, İbrahim, Nuh, Hud, Saleh, Lut və Şüeybin öz tayfa və qövmələri ilə söhbətlərini (hekayətləri) danışmaq tövsiyə olunur. Hər bir hekayət “şübhəsiz ki, bunda...bir ibrət vardır. Halbuki onların əksəriyyəti iman gətirmədi” fikri ilə yekunlaşdırılır, bununla da islam həqiqətləri uğrunda mübarizənin sürəkli olacağına işarə edilir. Surənin 210-cu ayəsindəki “Quranı əsla şeytanlar endirmədi” əhkamı isə S. Rüşdi kimilərin qərəzli hücumlarına Quranın özünün əvvəlcədən verdiyi cavabdır.

Müasir dünyada, o cümlədən, müsəlman ölkələrində baş verən son hadisələrin islam ekstremizmi ilə əlaqələndirilməsi islam dininə zorakılıq donu geyindirmək kimi məkrli niyyətlərlə bağlıdır. Heç şübhəsiz, Qurani-kərimə, Məhəmməd Peyğəmbərin şəxsiyyətinə hücumları təşkil və icra edənlər bunun həqiqi müsəlmanlara pozucu təsir göstərəcəyinə elə bir ümid bəsləmişlər. Quranın öz dili ilə desək, “şairlərə [peyğəmbəri həcv edən müşrik və kafir şairlərə] gəlincə, onlara yalnız azğınlar uyar”. Surənin sonunda belələrinin öz cəzalarını alacaqları göstərilməklə yanaşı “ancaq iman gətirib yaxşı işlər görən, Allahı çox zikr edən və zülmə uğradıqdan sonra intiqamını alan” şairlər cəza çəkməkdən istisna edilir. Maraqlıdır ki, həmin intiqamını qanlı savaşa alan şairlər deyil, “onları həcv edən müşrik, kafir şairlərə *öz mənzumələri ilə qələbə çalan* (kursiv—S.Ə.) mömin şairlərin” nəzərdə tutulduğu göstərilir (13, 364). Hesab edirik, bu deyim islamın intiqam anlayışının heç də hökmən cismani məhvi nəzərdə tutmadığını, adekvat ideoloji, o cümlədən, bədii vasitələrlə dinc mübarizə aparmağı üstün tutduğunu söyləməyə əsas verir.

Bununla belə, dini, eləcə də milli zəmində baş verən münaqişələr heç də həmişə incəsənət müstəvisində cərəyan etmir, siyasi-hüquqi münaqişəyə çevrilir, hətta hərbi-terror xarakteri kəsb edir, belə təzahürlərə qarşı nəinki milli, habelə global miqyasda əlbir mübarizə aparılması zərurəti yaranır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ. Əliyev islam müqəddəslərinə qarşı təhqiramiz hərəkətlərə diqqəti cəlb edərək demişdir: “Biz bu hallara biganə qala bilmərik. Nəinki müsəlmanlar, bütün dinlərin nümayəndələri, dünya liderləri öz səsinə ucaltmalıdırlar. Hesab edirəm ki, bu məsələlərlə bağlı ciddi düşünməyə böyük ehtiyac vardır. Konkret addımların atılması üçün dünyanın tanınmış siyasi xadimlərinin ciddi sözlərinə ehtiyac vardır” (12).

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının Konstitusiyası. Bakı: Azərnəşr, 1983, 50 s.
2. Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Azərnəşr, 1984, 60 s.
3. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Nizamnaməsi. Bakı, Azərnəşr, 1968, 56 s.
4. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Proqramı. Bakı, Azərnəşr, 1986, 95 s.
5. Məmmədov M.Ə. İncəsənət və din. Bakı: Gənclik, 1971, 145 s.
6. Xəlilov Q. V.İ. Lenin və ədəbiyyat məsələləri. Bakı: Elm, 1970, 160 s.
7. Balayev M.A. İslam və onun ictimai-siyasi həyatda rolu. Bakı: Azərnəşr, 1991, 152 s.
8. Тейяр де Шарден П. Феномен христианства // Глобальные проблемы и

- общечеловеческие ценности. М.: Прогресс, 1990, с. 98-105
9. Левинас Э. Философское определение идеи культуры // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. М.: Прогресс, 1990, с. 86-97
10. Heydər Əliyev və Azərbaycanın din siyasəti: gerçəkliklər və perspektivlər. Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğullar NPE, 2007, 400 s.
11. Məmmədəliyev V. M. Ön söz // Qurani-Kərim, Bakı: Azərənşr, 1992, s. V- XXXII
12. Əliyev İ. Müqəddəs Ramazan ayı münasibətilə iftar mərasimində çıxışı. “Xalq qəzeti”, 2012, 16 avqust
13. Qurani-Kərim / Ərəb dilindən tərcümə edənlər Z. Bünyadov və V.Məmmədəliyev. Bakı: Azərənşr, 1992, 714 (32) s.

Севиндж Алескерова

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ РЕЛИГИИ И ИСКУССТВА В СВЕТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ И ГЛОБАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Резюме

Статья посвящена исторически сложным взаимоотношениям религии и искусства. На основе конкретных фактов анализируется в ней современное состояние этой болезненной проблемы мировой цивилизации. Особое внимание уделяется негативному воздействию всесторонней глобализации межнациональных связей к национальным духовным ценностям, в т. ч. религиозным и художественным. Подчеркивается важность совместной борьбы против таких проявлений.

Цель - Анализ сегодняшних общественно-политических событий, в особенности так называемых региональных или локальных конфликтов.

Методология - сравнительный анализ

Результат - Исследование проблем взаимосвязи религии и искусства.

Ключевые слова: религия и искусство, международные отношения, художественно-эстетическая мысль, взаимосвязь религии и искусства.

Sevinj Alasgarova

RECIPROCAL CORRELATION OF RELIGION AND FINE-ART FROM NATIONAL AND GLOBAL RELATIONS POINT OF VIEW

Summary

The article has been dedicated to complicated relations between religion and art. Recent situation of these kinds of morbid problems of civilization is analyzed on the base of concrete facts. Negative effects of wide globalization of international relations on national spiritual fortune, religious and literal values underlined in the article. The necessity of collaborative struggle against such problems is mentioned as well.

Purpose - Analysis of today's socio-political events, especially so-called regional or local conflicts.

Methodology - comparative analysis

Findings - research of problems of interrelation of religion and art.

Keywords: religion and art, international relations, our artistic and aesthetic thought, interrelation of religion and art.

Rəyçi: AƏSMA-nın kafedra müdiri, dos. Zeynəddin Şabanov
Qəbul edilib: 02.09.2020